

**КОМПЛЕКСНИЙ КОНЦЕПТ WORD / LANGUAGE / SPEECH ЯК
ФРАГМЕНТ НАЇВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
(на матеріалі тлумачних і фразеологічних словників англійської мови)**

Смаглій В.М.

доктор філологічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000-0002-6222-7652>

Стаття присвячена вивченню комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у наївній картині світу в межах нового наукового напрямку – дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії. В роботі аналізується комплексний концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH, представлений номінативними одиницями, виокремленими на матеріалі загальних і фразеологічних словників англійської мови. В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у десятки разів більша і варіативніша, аніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом мова, мовлення, комунікація. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство. Проведений аналіз показав, що периферійна зона номінативного поля комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у наївній картині світу вербалізується фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями (сумарно більше 800 словникових вокабул). Вони висвітлюють різноманітні етичні стереотипи свідомості англословного етносу.

Ключові слова: концепт, наївна картина світу, дуальне мовознавство, слово, мова, мовлення, номінативне поле, лексикографія.

**COMPLEX CONCEPT WORD / LANGUAGE / SPEECH AS A
FRAGMENT OF THE NAIVE PICTURE OF THE WORLD
(based on explanatory and phraseological dictionaries
of the English language)**

Smaglii V.M.

doctor of philological sciences, associate professor,
Odessa National Maritime University

The article is dedicated to the study of the complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH in the naïve picture of the world within a framework of a new scientific direction – dual linguistics: scientific and naïve interpretation of language in the English lexicography. The complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH, which is verbalized by nominative units extracted from English general lexicographic sources, is considered. The nuclear zone of the naïve picture of the world counts three lexemes (which together contain 42 sememes), among which 161 semes have been filtered by means of seme analysis method. The most common semanteme, present in all nuclear lexemes, is the idea of the bilateral nature of any communicative unit. All of the nuclear zone lexemes in the primary dictionary position contain the seme, which emphasizes the unity of content and form of the phenomena under consideration. The medial zone of the nominative field of the verbalized WORD /

LANGUAGE / SPEECH complex concept is many times bigger and more variable in comparison with the nuclear zone. It includes more than 700 lexical units with semantic components language, speech, communication. According to the thematic principle, the collected material was divided into 6 sectors: communication; units of language, speech; discourse, text; phonetical, grammatical and stylistic phenomena; language / dialect / slang, speaker; linguistics. Our analysis showed, that the peripheral zone of the nominative field of the complex WORD / LANGUAGE / SPEECH concept in the naïve picture of the world is verbalized by phraseological units of the English language: idioms, paremias and proverbs (a total of more than 800 dictionary articles). They highlight different ethical and linguocultural stereotypes of the English-speaking ethnic group.

Key words: *concept, naïve picture of the world, dual linguistics, word, language, speech, nominative field, lexicography.*

Вступ. Поява і поступальний рух людської цивілізації були б неможливими без засобів фіксації інформації та можливості обміну нею в спільній діяльності членів соціуму. Таким універсальним засобом виступила людська мова, яку в такому ракурсі вивчає когнітивна лінгвістика, філософія мови, семіотика (Кубрякова, 2004). *Одиницею аналізу* в нашому дослідженні виступає словникова стаття в єдності леми (заголовного слова) і дефініції. Розщеплення дефініційної статті на компоненти створює мозаїку дефініційних ознак, із яких відфільтровуються семи, елементарні одиниці значення. У свою чергу, семи стають об'єктом когнітивного аналізу, який уможливорює відтворення цілісної концептуальної структури, вербалізованого комплексного концепту. Дослідження комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* проводиться у межах нового наукового напрямку, сформульованого як *дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії*. *Матеріал дослідження* – тлумачні і фразеологічні словники, із яких методом суцільної вибірки виокремлено номінативні одиниці, в семантиці яких наявні семи *мова, мовлення, слово, спілкування* – таким є принцип формування наївного номінативного поля.

Дослідження виконується за **методологією** сучасної наукової парадигми когнітивної лінгвістики. **Методологійний принцип експансіонізму** виявляє себе в тому, що робота виконується на межі лінгвістики і когнітивістики, принцип *експланаторності* очевидний, оскільки до розгляду залучаються соціокультурні і психологічні важелі, які зумовлюють диференціацію двох варіантів картини світу. **Методологійний принцип антропоцентризму** є визначальним, адже зосереджуємося на порівнянні двох іпостасей комплексного концепту, які відрізняються одна від одної наявністю/відсутністю наукового бекграунду у мовців, що чітко відбивається в їхній трактовці ословлюваного феномену. Тобто фігура мовця визначає характер мовної картини світу, якою він послуговується. Останній із чотирьох методологійних принципів – *функціоналізм* – у нашій роботі допомагає уяскравити *різницю* в запасах словесного матеріалу, який значною мірою диференційований і налаштований на обслуговування різних дискурсивних ситуацій, що відбуваються між фахівцями або між пересічними мовцями та стосуються теми *вербальне спілкування*.

Методологійні засади дослідження зумовили вибір і застосування комплексної методики, яка інтегрує загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні

методи. До загальних методів увійшли такі, як *спостереження* і формулювання *гіпотези*, метод суцільної *вибірки* із лексикографічних джерел, на основі *аналізу* фактографічного матеріалу *індуктивним* методом здійснено його узагальнення і подальша *таксономія*, *дедуктивний* метод прислужився при інтерпретації окремих теоретичних постулатів у їхній проєкції на конкретний словниковий матеріал. *Кількісний* метод надав об'єктивні показники частотності мовних репрезентацій певних смислових парцел. Усі отримані фактографічні дані підлягали ретельному *deskриптивному* представленню в цілісну концепцію.

Спеціальні лінгвістичні методи містили перш за все *дефініційний* аналіз, який застосовувався до тлумачних статей усіх досліджуваних номінативних одиниць, *компонентний* (семний) аналіз дав змогу з наборів дефініційних ознак відфільтрувати набір сем, що уможливило суто *когнітивний* аналіз конститuentів поля і з'явилося унаслідок методу *польового* *структурування* номінацій у єдине ціле. *Етимологічний* аналіз надав цікаві дані про за давнені смисли, які висвітлюють сучасні смислові зв'язки позірно неблизьких лексем досліджуваного поля.

Результати і обговорення. Комплексний концепт *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, що є конгломератом трьох нуклеарних концептів. Він утворений, відповідно, нуклеарним концептом із заголовним словом *word*, нуклеарним концептом із заголовним словом *language* і нуклеарним концептом, у якому заголовком виступає номінатема (Теркулов, 2013) *speech/to speak*. Вивчення вербалізованого концепту передбачає перш за все укладання його номінативного поля, тобто зібрання і структурування в єдине ціле всіх номінативних одиниць, що позначають ядрові концепти, разом із їхніми словниковими дефініціями. Отриманий таким чином фактографічний матеріал дає можливість ретельного аналізу етимології та семантики всіх зібраних лексичних одиниць.

За даними словників англійської мови дві з трьох назв комплексного концепту є питомими англійськими одиницями, що функціювали з часів давньоанглійського періоду ще до XII ст. Це назви *word* і *speech/to speak*. Натомість назва *language* є романським запозиченням у середньоанглійській період. На нашу думку, ця обставина пояснює найменшу представленість сегменту *LANGUAGE* у вербальному полі комплексного концепту. Всі назви є полісемантичними лексемами, але розгалуженість їхньої семантичної структури (кількість лексико-семантичних варіантів, або семем) неоднакова. Найбільш чисельним виявляється сегмент номінатемами *speech/to speak*, у цілому тут нараховується 23 семем (55% усієї ядрової зони поля), із них 15 дієслівних (*to speak*) і 8 іменних (*speech*). Сегмент лексеми *word* заповнений 12 семемами (28%), сегмент *language* – 7 семемами (17%).

Етимологічна розвідка показала, що лексема *word* у діахронічній площині входить до кластеру споріднених англійських лексем, кожна з яких походить від спільного для них праіндоєвропейського кореня *wer-*. Кластер налічує 7 лексичних одиниць, які об'єднані за принципом фамільної схожості. Причому риси фамільної схожості стосуються не стільки зовнішньої форми, скільки семантичної близькості членів кластеру. Дуже важко, радше неможливо

побачити *формальну схожість* між усіма конститuentами кластеру, скажімо, такими, як *word, irony* та *rhetor*. Хоча формально схожими є інші конститuentи: *verb, verve, adverb, proverb*. Дефініційний аналіз зазначених лексем свідчить, що кожна з них містить семи [speak] та [meaning], які в різних лексемах по-різному комбінуються з кваліфікативними семами [insincerity], [emotionality], [brevity], [eloquence] або семами, що уточнюють функційні характеристики номінованого феномену [to express action], [to modify verb, adjective].

В аспекті діяльності цікавою є лексема *language*, яка походить з індоєвропейського кореня *dnghŭ-*, що означає *язик і мова*. Із цього ж кореня походить і слово *tongue*, внаслідок чого в сучасній англійській мові існують етимологічні дублети: *language* і *tongue*, причому *tongue* зберіг обидва значення: *язик* (анатомічний орган) і *мова* (засіб спілкування), а *language* з двох вихідних значень розвинув тільки друге.

Етимологія іменної лексеми *speech* є такою: вона з'явилася в англійській мові ще до XII ст. У середньоанглійській вона мала форму *speche* і походила від давньоанглійського дієслова *spesan* зі значенням *to speak*, яке бере початок від давньогрецької *spharageishai* зі значенням *to crackle*. Отже, внутрішня форма лексеми *to speak* це *тріщати, хрустити*, із чого висновуємо, що рефлексія явища людського мовлення починалася саме з розуміння його *акустичної* представленості. Низка усвідомлюваних *артикульованих звуків*, породжених людиною для вираження певного змісту, – таким, на нашу думку, є первинне розуміння людського мовлення.

Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея *білатеральності* комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів: (I) семема *word* **слово як мовна одиниця в єдності форми та значення**; (I) семема *language* **система словесного вираження думок та почуттів**; (I) семема *speech* **мовлення як здатність артикулювати думки, почуття**; (I) семема *to speak* **артикулювати думки, почуття**.

Для лінгвокогнітивного дослідження ядрової зони комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** точкою відліку обираємо логічну пропозицію **АКТАНТИ** (агенс і пацієнс) — **ДІЯ** (мовлення = матеріалізація ідеального змісту знаками) — **СІРКОНСТАНТИ** (як саме? для чого?). Найповніше ця пропозиція представлена в дієслівній лексемі *to speak*, натомість в іменних лексемах *word, language, speech* вона наявна у згорнутому вигляді. Ретельний дефініційний аналіз усіх ядрових семем *word, language, speech, to speak* свідчить, що всі складники запропонованої пропозиції вербалізуються з приблизно однаковою щільністю.

Зазначена логічна пропозиція реалізується через предикатно-актантну рамку з одно-/двомісним, іноді тримісним предикатом **ГОВОРИТИ**, в якому передбачається обов'язкове заповнення щонайменше однієї (лівої) валентності: це має бути **агенс** (ХТО говорить), права валентність предиката (КОМУ

говорять) у більшості семем ядрової зони заповнюється експліцитним чи імпліцитним **пацієнсом**.

У більшості випадків агенс і пацієнс входять до того ж самого класу: агенс – будь-яка людина – передбачає аналогічного пацієнса – будь-яку людину, агенс – фахівець, як правило, звертається до пацієнса – фахівця, член певного етносу, розмовляючи національною мовою, зазвичай спілкується з представником того самого етносу. Унікальним є випадок із семемою *the Word*, у якій імплікується трансцендентний *агенс* – Бог: *the Word* [Logos] —> *Logos* [the word of God].

Нечасті випадки тримісного предиката актуалізують ще одну валентність предиката ГОВОРИТИ (ЩО говорять). У цій функції опиняються мовленнєві продукти, наприклад, *лайливі слова*, *урочиста промова* тощо.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** виявляється у багато разів більшою і варіативнішою у порівнянні з ядровою зоною. В неї входять більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова*, *мовлення*, *комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація*; *одиниці мови*, *мовлення*; *дискурс*, *текст*; *фонетичні*, *граматичні і стилістичні феномени*; *мова/діалект/жаргон*, *мовець*; *мовознавство*.

Найбільшим за кількістю лексичних одиниць (ЛО) і найрозгалуженішим за підтемами виявляється сектор *комунікація*, в який входять 250 ЛО, що підрозділяються на 7 тематичних груп. Найбільш чисельною і варіативною виявляється тематична група, в якій згуртовано вісім підмножин лексичних одиниць, що номінують *різні за своєю іллокуцією мовленнєві дії комунікантів* (накази, прохання, рекомендації, обіцянки, оцінні висловлювання, неправдиві, конфліктні типи спілкування, комунікація, спрямована на розважання).

В окремій підгрупі було висвітлено історичний поступ розвитку людської комунікації: етимологічні розвідки і дефініційний аналіз показали, що початковим було спілкування за участю кількох (двох та більше) комунікантів, і лише згодом виокремилась одноосібна комунікація (звернена до самого себе); спочатку було говоріння, згодом з'явилося письмо і разом із ним читання – спочатку «вголос», пізніше «про себе».

Аналіз одиниць, зібраних в окремі групи, висвітлив головні тригери вступу в комунікацію – для оприлюднення власних думок і суджень, для обміну інформацією з іншими учасниками. Окремі тематичні групи свідчать про вкоріненість в англomовному етносі практики публічного красномовства й інституційних зібрань людей для обговорення суспільно важливих проблем.

Вивчення аксіологічної забарвленості дефініційних тлумачень у словникових статтях надало змогу виокремити соціально схвальні / засуджувані моделі комунікативної поведінки, звернімо увагу на той факт, що пейоративно забарвлені одиниці значно переважають над меліоративно забарвленими. Серед соціально несхвальних якостей людського спілкування домінують рисами виявляються 1) беззмістовність або дріб'язковість змісту, глупство; 2) марнослів'я, багатослів'я, незв'язність; 3) нещирість, оманливість, вихваляння. До соціально схвальних характеристик спілкування згідно словникових

дефініцій належать 1) серйозне, ефективне, переконливе, зв'язне мовлення, 2) конструктивно спрямована комунікація. Схвальність такої комунікативної поведінки виявляється в наявності позитивно оцінної семи в значеннях відповідних слів.

Тематичний сектор *одиниці мови, мовлення* об'єднує 115 номінацій одиниць усної і писемної мови та мовлення. Найдрібніші серед них – це фонема, літера, пунктуаційний/діакритичний знак. Далі слідує морфема, слово, речення. Найкрупніша мовленнєва одиниця – це максима. Уваги заслуговує той факт, що зареєстровані в загальних словниках англійської мови номінативні одиниці містять велику різноманітність назв, одні з яких є широко відомими (*letter, word, comma, sentence* і т.ін.), а деякі є більш специфічними (*toneme, allomorph, anacoluthon* і т.ін.). Номенклатура аналізованих номінацій і їхні дефініційні статті охоплюють чисельні типи та підтипи лінгвальних одиниць, окреслюють парадигматичні структури, до яких входять ці одиниці. Етимологічні довідки показують глибинні зв'язки, що поєднують назви цих одиниць, висвітлюючи додатково й існуючу мережу вербальної фіксації знання, яким володіє англомова спільнота, про структуру мови й елементи, з яких вона складається.

Сектор медіальної зони вербального поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** «дискурс, текст» містить 142 номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів дискурсу. З огляду на дефініції основної семі заголовної ЛО *дискурс (засіб організації знання, ідей, досвіду, який закорінений у мовних контекстах, таких, як інституції)*, пересвідчуємося, що дискурс є засобом фіксації передусім *суспільного* знання, культурно схвалюваних моделей людської поведінки в соціумі. У зв'язку із цим об'єктом нашого аналізу були передусім окремі інституційні типи дискурсу: релігійний, науковий, офіційно-правовий. Були також розглянуті засоби письмової фіксації людського спілкування в приватній сфері (листування). ЛО на позначення літературного дискурсу стосуються різноманітних виявів креативного письма, як його формальної сторони (текст як комунікативний феномен), так і жанрово-видові репрезентації (поезія, проза). Еволюція вербальної комунікації між людьми з прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування. Проаналізовані лексичні одиниці відбивають знання носіїв англійської мови у відповідній галузі філології і таким чином роблять свій внесок у номінативне поле концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, зокрема його медіальну зону.

В окремому тематичному секторі згруповано номінативні одиниці англійської мови, які позначають *фонетичні, граматичні, стилістичні феномени*: одиниці, категорії і процеси. Сукупність таких одиниць, виокремлених із загальних словників, складає 126 ЛО і відбиває уявлення пересічних носіїв англійської мови про основні явища мови як такої.

У тематичному секторі *мова/діалект/жаргон, мовець* зафіксовано 40 словникових одиниць, які в сукупності номінують: а) поняття мови як засобу

спілкування і її територіальних, соціальних професійних підвидів, а також б) поняття особи, що володіє/не володіє певною мовою або користується мовою.

Тематичний сектор медіальної зони номінативного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, який об'єднує словникові одиниці, що номінують *мовознавство* і наукові напрями вивчення мови, налічує найменшу кількість конститuentів – 34 ЛО. Аналіз відповідної частини вибірки уможливив розуміння того, як пересічний носій англійської мови, не будучи фахівцем у царині мовознавства, уявляє цілісну систему вивчення мови та окремі складники цієї системи. Словники чітко диференціюють дві гілки вивчення людської мови: *лінгвістику*, що є науковим вивченням структури мови, її граматики, синтаксису і фонетики, та *філологію*, яка є галуззю наукового знання про структуру, історичний розвиток і зв'язки мови з іншими мовами. Номенклатура словникових одиниць і їх дефініційні статті, адресовані широкій читацькій аудиторії англійськомовних користувачів, надає матеріал для дослідження певного сегменту непрофесійної картини світу.

Окремий дослідницький розділ другої частини монографії присвячено аналітичному опису периферійної зони досліджуваного номінативного поля, до якого було залучено вибірку з чотирьох фразеологічних словників англійської мови. Фразеологічний фонд мови, який опинився у фокусі нашої уваги, цікавий тим, що відбиває окремий фрагмент наївної картини світу, а саме мовленнєве втілення "ментальної реальності, колективного рефлексивного досвіду етносу, стереотипів етносвідомості і архетипів колективного позасвідомого" (Селіванова, 2012). Комплексний концепт **WORD / LANGUAGE / SPEECH** вербалізується зокрема фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями, які були виокремлені з чотирьох спеціальних словників (сумарно більше 800 словникових вокабул) і проаналізовані: (а) за їхнім тематичним спрямуванням, (б) за системою образів, утілених у цих фразеологічних одиницях (ФО), (в) за культурологічним тлом, яке висвітлює етичні стереотипи свідомості англійськомовного етносу.

Тематика ФО досліджувалася за принципом поділу аналізованого матеріалу згідно виявлених опорних слів, якими виступили: номінації мовних одиниць (151 ФО), номінації комунікативних дій (165 ФО), соматизми (29 ФО), дискурсивні регулятори (76 ФО).

Варто зазначити, що назва досліджуваного комплексного концепту містить три номінації мовних одиниць, які вельми нерівнозначно відбиті в англійському фразеологічному фонді, наприклад, *word* виявився найчастотнішим опорним елементом у тематичній класифікації ФО (F_a=47), за ним іде *language* (F_a=6), а одиниця *speech* взагалі не фіксується як така, *мовленнєва* діяльність віддзеркалюється у фразеології через дієслівні номінації *say, ask, tell* і т.ін. Такі кількісні показники свідчать про когнітивні особливості рефлектування феномену мови в наївній свідомості етносу. Мова для пересічних мовців – це передусім слово (word), а вже згодом (і з великим відривом) мова (language), а мовлення (speech) як окремий самостійний феномен ними взагалі не усвідомлюється.

Різні види когнітивно-комунікативної діяльності у дзеркалі фразеологізмів мають різну градуйовану цінність. Так, ФО рекомендують *думати* багато, *говорити* менше, *писати* ще менше (***Think much, speak little, write less***). Стриманість і певна закритість від світу є однією з провідних рис англосаксонського кодексу поведінки, вона відбивається і в пареміологічному фонді мови, зокрема паремія рекомендує *говорити не все, що знаєш, і робити не все, що вмієш* (***tell not all you know, nor do all you can***). Ще одним приписом англосаксонського кодексу поведінки є правдивість і дотримання даного слова, про що свідчать відповідні одиниці фразеологічного фонду англійської мови, зокрема *слово англійця – це все одно, що його фінансове зобов'язання* (***an Englishman's word is his bond***), *брехня – це заплутане навугиння, яке не варто починати плести* (***What a tangled web we weave when first we practice to deceive***). Без сумніву, панівна для цього етносу протестантська релігія також закарбована у відповідних приписах етичної поведінки: *Доки живий – кажи тільки правду і присором диявола* (***While you live, tell the truth and shame the Devil!***), *говорячи правду, розраховуй на допомогу Всевишнього* (***So help me God***, що є фрагментом присяги свідка в суді, який обіцяє *говорити правду і нічого, крім правди, з Божою поміччю – tell the truth, the whole truth, and nothing but the truth, so help me God*).

Фрагмент наївної картини світу, що відбивається у фразеологічному фонді англійської мови, свідчить про скептичне ставлення мовців до порожніх слів, які не підкріплені діями: паремії приписують людині не говорити зайвих слів, якщо вона не може підкріпити їх відповідними діями (***Don't talk the talk if you can't walk the walk***). Рекомендації до правильної комунікативної поведінки, згідно англомовній паремії, – це бути пильним і не паякати зайвого ***Keep your mouth shut and your eyes open***, а занадто балакучий і легковажний мовець отримує принизливе визначення (у нього) *один тільки рот, а штанів немає* (***all mouth and no trousers***). У цілому простежується аксіологічно забарвлене протиставлення діла (+) VS слова (–) (***Actions speak louder than words***).

Загальнолюдська цивілізаційна опозиція СВІЙ :: ЧУЖИЙ виявляється і в англомовній фразеології, причому все СВОЄ є правильним і гарним, а все ЧУЖЕ виявляється неправильним, незрозумілим і поганим. ФО ***double Dutch, it's all Greek to me*** імплікують дивність і незрозумілість будь-чого, необов'язково явищ чужої мови.

Панівною емотивною забарвленістю англомовних фразеологізмів і паремій є іронія, яка особливо яскраво виявляється в дискурсивних регуляторах – респонсивних репліках мовця, які відбивають саркастичне ставлення до чогось щойно почутого. Так, почувши чийось історію і не повіривши сказаному, мовець вигукне ***Big deal!*** або ***A likely story!*** або ***Tell me about it!*** Абсурдний і неправдоподібний характер чогось сказаного провокує співрозмовника на саркастичну репліку-реакцію ***I'm a Dutchman!***

Серед дискурсивних регуляторів розрізняємо ті, що націлені на кооперативну або некооперативну комунікацію. Останніх утричі більше (39 одиниць вибірки), вони розпадаються на підгрупи, які позначають такі

комунікативні дії: *Замовчи! Роби як я наказую! Ні! Геть! Ескалація конфлікту.* Усталена форма відповідних одиниць часто є ритмічно збалансованою, що сприяє їх легкому запам'ятовуванню: *take it or leave it; my way or the highway; put up or shut up.* Образливими, а отже, конфліктогенними є репліки *More fool you!* (говорять людині, яка визнала, що скоїла якусь дурню) або *If the cap fits wear it!* (натякаючи, що ковпак дурня гарно пасує співрозмовнику).

Фразеологічний фонд будь-якої мови справедливо вважається дзеркалом народної мудрості. При цьому наші спостереження й аналіз англомовних паремій і ФО свідчать про відсутність єдиної стрункої системи постулатів та рекомендацій. У вибірці є нечисельні фразеологізми/паремії, які суперечать одна одній. Так, наприклад, рекомендація бути завжди щирим і тримати дане слово, як було вище згадано, суперечить констатації принципової легковажності обіцянок, яким притаманно бути порушеними, бо вони схожі на скоринку пирога, яку роблять саме для того, щоб її порушити: *Promises are made to be broken.* Паремія *What soldier said isn't truth* рекомендувала не вірити чуткам і пліткам, а пересвідчуватись у всьому самостійно. На противагу цьому інша паремія стверджує, що чутки рідко бувають безпідставними *Common fame is seldom to blame.* Отже, констатуємо певну різновекторність приписів народної мудрості, яка відбивається у пареміології і фразеології англійської мови.

Висновки. В *наївній картині світу* в *ядровій зоні* нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семем), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея *білатеральності* комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів.

Лінгвокогнітивне дослідження номінативного поля комплексного концепту точкою відліку виокремило логічну пропозицію **АКТАНТИ** (агенс і пацієнс) — **ДІЯ** (мовлення = матеріалізація ідеального змісту знаками) — **СІРКОНСТАНТИ** (як саме? для чого?). Зазначена пропозиція реалізується через предикатно-актантну рамку з одно-/двомісним, іноді тримісним предикатом **ГОВОРИТИ**, в якому облігаторно заповненою є ліва валентність: це має бути **агенс** (ХТО говорить), права валентність предиката (**КОМУ** говорять) у більшості семем ядрової зони заповнюється експліцитним чи імпліцитним **пацієнсом**. Тримісний предикат актуалізує ще одну валентність предиката **ГОВОРИТИ** (ЩО говорять). У цій функції опиняються мовленнєві продукти, наприклад, *лайливі слова, урочиста промова* тощо.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** у десятки разів більша і варіативніша, аніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство.*

Вивчення оцінного компонента дефініційних тлумачень у словникових статтях уяскравило соціально схвальні / засуджувані моделі комунікативної поведінки, при цьому пейоративно забарвлені одиниці значно переважають над меліоративно забарвленими. Соціально засуджуваними якостями людського спілкування виявляються 1) беззмістовність або дріб'язковість змісту, глупство; 2) марнослів'я, багатослів'я, незв'язність; 3) нещирість, оманливість, вихваляння. До соціально схвальних характеристик спілкування згідно словникових дефініцій належать 1) серйозне, ефективне, переконливе, зв'язне мовлення, 2) конструктивно спрямована комунікація.

Периферійна зона номінативного поля комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** у наївній картині світу вербалізується фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями (сумарно більше 800 словникових вокабул). Вони висвітлюють етичні стереотипи свідомості англосовного етносу: стриманість і відповідальність за сказане, іронія і самоіронія. Причому різні види когнітивно-комунікативної діяльності у дзеркалі фразеологізмів мають різну градуїзовану цінність: найціннішим є письмове мовлення.

Список літератури

Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И.Карасика*: в 2-х частях. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд-е 2-е испр. Часть 1. С.25-31.

Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И.Карасика*: в 2-х частях. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд-е 2-е испр. Часть 1. С.166–173.

Biber D. et al. Longman Grammar of Spoken and Written English. Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.

Langacker R.W. Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin. 1991.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

References

Kubryakova, E. S. (2004) Yazyik i znanie [Language and knowledge]: Na puti polucheniya znaniya o yazyike: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyika v poznanii mira Ros. Akademiya nauk. In-t yazyikoznaniya. M.: Yazyiki slavyanskoy kulturyi.

Terkulov, V.I. (2013) Chasti rechi i tozhdestvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V.I.Karasika*: v 2-h chastyah. Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 25-31.

Shvachko, S.A. (2013) Diahronicheskaya pamyat slov.[Diachronical word memory] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V.I.Karasika*: v 2-h chastyah. Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 166–173.

- Biber, D. et al. (1999) Longman Grammar of Spoken and Written English. Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd. 1204 p.
- Langacker, R.W. (1991) Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin.
- Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
- Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
- Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>
- Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
- The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

Стаття надійшла до редакції 18.02.2021 р.